

Prilog proučavanju monoštorskoga govora – fonološki opis

Emina Berbić-Kolar*

Sažetak

Radom će se dati dodatni doprinos proučavanju monoštorskoga govora, kao jednog od rijetkih hrvatskih govora u Republici Srbiji. Uz Monoštor, slavonskim se dijalektom govori i u Bregu, Sonti i Vajskoj kao temeljnim punktovima za proučavanje staroga stanja arhaičnih staroštokaških hrvatskih govora na prostoru Republike Srbije. Svrha je rada dati pregled fonoloških obilježja koja se uklapaju u kontekst arhaičnih staroštokaških govora. Slavonskim se dijalektom govori u Republici Hrvatskoj, Republici Bosni i Hercegovini, Republici Srbiji te Republici Mađarskoj. Cilj je rada dati doprinos proučavanju hrvatskih govora izvan Republike Hrvatske, oprimjereno na fonološkom opisu govora Monoštora.

Ključne riječi: Monoštor, hrvatska dijalektologija, hrvatski jezik, slavonski dijalekt staroštokaški govori

Uvod

Monoštor je selo u sjeverozapadnoj Bačkoj, nalazi se na prostoru Vojvodine u Republici Srbiji. Godine 2011. brojio je 3485 stanovnika, pretežito Hrvata (52,2 % prema popisu iz 2002.). Smjestio se u Monoštorskom ritu, 15 km sjeverozapadno od Sombora. Crkva sv. Petra i Pavla potječe iz 18. st. Stanovnici se uglavnom bave poljoprivredom, pčelarstvom, prehrambenom industrijom te lovnim turizmom (divljač, ribolov). U Monošturu djeluje Kulturno-umjetničko društvo Hrvata „Bodrog“ osnovano 2001. Naziv mjesta dolazi od imena samostana sv. Petra (grč. *μοναστήριον*: samostan), koji se nalazio blizu srednjovjekovnoga Bodroga.¹

Danas u Monošturu većinu stanovništva čine Hrvati, uglavnom Šokci. U naselju Monoštor živi 3112 punoljetnih stanovnika, a prosječna starost stanovništva iznosi 40,1 godina (37,7 kod muškaraca i 42,4 kod žena). U naselju ima 1346 do-

* izvanredna profesorica, prodekanica za nastavu, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

¹ Bački Monoštor. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (pristupljeno: 30. travnja 2022.).

maćinstava, a prosječan broj članova po domaćinstvu je 2,91. Monoštor je najveće šokačko selo u Bačkoj.

Dosadašnja istraživanja

Monoštorom se najviše bavila Marija Šeremešić koja je do sada objelodanila tri zbornika naslovljena *O Šokcima je rič* u kojima je prikupljena pozamašna građa o Monoštoru proučavana iz raznih kutova: kulturološkoga, filološkoga, povijesnoga, etnološkoga, demografskoga. Velik je to i neizmjeran doprinos proučavanju jednoga malog mjesta koje baštini iznimno bogatstvo, tradiciju i kulturu usmene i pisane riječi. Izdvojiti ću samo neke od radova koji su objavljeni u dosadašnjim trima zbornicima *O Šokcima je rič*, glavne i odgovorne urednice Marije Šeremešić: Marija Šeremešić „Obredne i običajne pjesme monoštorskih Hrvata Šokaca“, Marija Šeremešić „Štovanje Gospe Fatimske u Monoštoru“, prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić „Slavonski dijalekt u Bač-Ivinu štodiru Ivana Andrašića“, prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić „Jezik kuharice *Ajte s nama* Marije Šeremešić“, prof. dr. sc. Emina Berbić-Kolar „Prilog staroštokavskoj dijalektologiji vojvođanskih Hrvata na primjeru *Bilih riči* Marije Šeremešić“. Nabrojen je samo dio radova kako bi se dobila okvirna slika proučavanoga prostora i tema. Najvažniju i najcjelovitiju studiju o govoru Monoštora napisao je Stjepan Sekereš 1980. pod nazivom „Govor Hrvata u zapadnoj Bačkoj“. Nakon njega nema sustavnijih istraživanja ovoga mjesnog govora sve do mladih znanstvenika poput Marine Balažev koja je 2011. godine objelodanila rad „O prozodiji staroštokavskoga monoštoračkog govora“. Godine 2016. Marija Šeremešić je objelodanila rječnik monoštorskoga govora nakon godina prikupljanja jezične (leksičke) građe te je njezinim rječnikom monoštorski govor dobio i svoj prvi rječnik (Berbić-Kolar 2020).

O jeziku Monoštora

Jezični prikaz monoštorskoga govora temeljit će se na višegodišnjem prikupljenom jezičnom korpusu utemeljenom na osobnim terenskim lingvističkim istraživanjima. U ovom radu bit će prikazana jedino fonološka razina.

Fonološke osobitosti

U govoru Monoštora refleksi jata je ikavsko-ekavski. Navodim primjere po vrstama riječi: imenice – *divojka, nedilja, dite, svit, vrime, proliče, mlíko, dica, lito, srida, misto, zdila, tisto*; glagoli – *sitit, viditi, sićat, pivat, sidit, izist, plivit, tirat, isić, vinćat, ispriповidat, pripovidat, razumit, dilit, minjati, pobići, razumit, proživiti, pritirat*; pridjevi – *lipo, bila, uvriđeno, izmišani, lipša, vinćane*; prilizi – *livo, uvik, ritko, naprid*,

² Riječ je o zborniku radova s istoimenog okruglog stola koji priređuje UG *Urbani Šokci* u Somboru. Predsjednica ove udruge Marija Šeremešić ujedno je i urednica zbornika.

posli, cilo, pišice. Primjeri s ekavskim refleksom jata: *svetskog, posle, čovek, sledit, pe-smice, dve, sledeće, deo, ponet, pobedit*.

U monoštorskome je govoru vrlo česta zamjena glasova u riječima:

a) vokali: *šta* – što, zamjena **o** s **a**, *prija* – prije, zamjena **e** s **a**, *krompiri* – krum-piri, zamjena **u** s **o**, *nešta* – nešto, zamjena **o** s **a**, *gori* – gore, zamjena **e** s **i**, *tačka* – točka, zamjena **o** s **a**

b) konsonanti *počnite* – počnite, zamjena **n** s **m**, *prašce* – prasce, zamjena **s** sa **š**, *siromaško* – siromašno, zamjena **n** s **k**.

U monoštorskome su govoru vrlo česta gubljenja vokala i konsonanata:

a) gubljenje vokala na početku riječi: *spekla* – ispekla, *vako* – ovako, *vamo* – ova-mo, *namo* – onamo...

b) gubljenje vokala na kraju riječi: *tud'* – tuda, *kog'* – koga, *sad'* – sada, *kad'* – kada, *nij'* – nije, *pol'* – pola, *svud'* – svuda, *sam'* – samo, *drugog'* – drugoga, *il'* – ili, *koj'* – koji, *četir'* – četiri, *ak'* – ako, *neg'* – nego, *kad'* – kada, *sam'* – samo, *poznavat'* – poznavao.

c) gubljenje suglasnika na početku riječi: *naš* – znaš.

d) gubljenje suglasnika unutar riječi: *kaku* – kakvu, *kake* – kakve, *take* – takve, *ponovo* – ponovno, *svako* – svatko, *takih* – takvih.

e) gubljenje suglasnika na kraju riječi: *veče'* – večer, *juče'* – jučer.

f) gubljenje završnoga *-i* u infinitivu glagola: *ranit'* – raniti, *razumit'* – razumiti, *kazat'* – kazati, *bacit'* – baciti, *spremit'* – spremi, *ustat'* – ustati, *dić* – dići, *gledat'* – gledati, *dilit'* – dijeliti, *rasprimit'* – rasprimiti, *popravljat'* – popravljati, *imat'* – imati.

g) gubljenje prvoga konsonanta u suglasničkim skupinama: *teta* – tetka, *ćerka* – kćerka.

Vrlo je česta pojava sažimanja vokalske skupine *ao* u *o*: *reko* – rekao, *spavo* – spavao, *moro* – morao, *išo* – išao, *došo* – došao, *sviro* – svirao.

Većina staroštokavskih govornika ne poznaje glas *h* te u takvim arhaičnim govori-ma dolazi do gubljenja glasa *h* na početku, u sredini ili na kraju riječi: *ajde* – hajde, *gra'* – grah, *oće* – hoće, *nji'ov* – njihov, *nji'* – njih, *ranimo* – hranimo, *na'ranit* – na-hraniti (i), *bi'* – bih, *odma'* odmah, *ladno* – hladno, *tila* – htjela, *oću* – hoću, *oćemo* – hoćemo.

Osim što je glas *h* nepostojeći u ovome govoru, bilježimo i primjere u kojima dolazi do zamjene glasa *h* glasom *j*: *snaja* – snaha ili glasom *v*: *kruv* – kruh, *kuvat* – kuhat (i), *skuvat* – skuhat, *suvog* – suhog, *kuvali* – kuhali, *suv* – suh, *nasuvo* – nasuho.

Česti su i sekundarni glasovi: *ondak* – onda, (*s*) *otim* – tim, *težje* – teže, *napolak* – napola.

Uočene su i glasovne promjene, jotacija: *ideš* – ideš, *poredaj* – poredaj, *idu* – idu, *idemo* – idemo, *obradive* – obradive te jednačenje po mjestu tvorbe: *š njima* – s njima.

Ono što staroštokavske govore čini posebnima jest šćakavizam. Stare skupine **skj* i **stj*, i nove koje su nastale nakon gubitka poluglasa, mijenjaju se u *šć*: *napušćat* (*i*) – napuštati, *namišćat* (*i*) – namještati, *pušće* (svako pušće kravu) – pusti, *pušćat* (*i*) – puštat (i), *popušćati* – popuštati, *zašćo* – zašto.

Od ostalih fonoloških obilježja valja izdvojiti umekšavanje glasa *l* ispred *i*: *pegljat (i)* – *peglat (i)*, *voljim* – *volim*.

Zaključak

Fonološki opis monoštorskoga govora pokazao je da je monoštorski govor jedan od najočuvanijih i najarhaičnijih hrvatskih govora u Republici Srbiji. Arhaičnost, odnosno očuvanost istraživanoga govora, ogleda se u mnogim vokalskim i konsonantskim obilježjima tipičnim za slavonski dijalekt: gubljenje vokala u svim položajima, na početku riječi (*vako, vamo, namo*), na kraju riječi (*radit, bit*), gubljenje suglasnika na početku riječi: *naš* – *znaš*; unutar riječi: *kaku* – *kakvu*, *kake* – *kakve*. Gubljenje prvoga konsonanta u suglasničkim skupinama: *teta* – *tetka*, *čerka* – *kćerka*. Glas *h* ne postoji u ovome govoru ili je zamijenjen glasovima *v* ili *j*: *ajde, gra, oće, snaja, kuva*. Refleks jata je ikavsko-ekavski: *divojke, dite, svit, posle, dve, sledeće*. Jako je dobro očuvan šćakavizam kao jedno od najarhaičnijih obilježja: *napušćat, namišćat, zaščo*. Uz sva nabrojena obilježja, svakako valja izdvojiti i umekšavanje glasa *l* ispred *i*: *pegljat, moljit, voljit*. U budućim istraživanjima trebalo bi se pozabaviti sustavnim istraživanjem morfološke razine ovoga mjesnoga govora te usustavljanjem morfološke i fonološke razine kao temelja za sustavan i iscrpan opis monoštorskoga govora koji bi trebao obuhvatiti i sintaktičku, leksičku, tvorbenu i naglasnu razinu.

Literatura

- Berbić-Kolar, Emina. 2020. Prilog staroštokavskoj dijalektologiji vojvođanskih Hrvata na primjeru Bilih riči Marije Šeremešić. U: *O Šokcima je rič 2, Kultura Hrvata Bačkoga Podunavlja*. Šeremešić, Marija (ur.). Sombor: KriMel, str. 73-94.
- Silić, Josip i Ivo Pranjković. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta, fonologija, morfologija, sintaksa*. Zagreb: Školska knjiga.
- Težak, Stjepko i Stjepan Babić. 2016. *Priručnik za osnovno jezično obrazovanje. Gramatika hrvatskog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Mrežni izvori

- Bački Monoštor. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. (pristupljeno: 30. travnja 2022.).

Summary

Contribution to the study of Monoštor speech - phonological description

The paper will make an additional contribution to the study of the Monoštor dialect, as one of the few Croatian dialects in the Republic of Serbia. Along with Monoštor, the Slavonian dialect is also spoken in Bereg, Sonta and Vajska as basic spots for studying the old state of archaic Old Stokavian Croatian dialects in the Republic of Serbia. The purpose of this paper is to provide an overview of phonological features that fit into the context of archaic Old Stokavian speeches. The Slavonian dialect is spoken in the Republic of Croatia, the Republic of Bosnia and Herzegovina, the Republic of Serbia and the Republic of Hungary. The aim of this paper is to contribute to the study of Croatian dialects outside the Republic of Croatia, based on the phonological description of the Monoštor dialects.

Keywords: Monoštor, Croatian dialectology, Croatian language, Slavonian dialect, Old Stokavian dialects